

EURÓPA ÁLLAMAI ÉS GYARMATAIK.

ELSŐ SZAKASZ.

DÉL-EURÓPA.

ELSŐ FEJEZET.

A BALKÁNI FÉLSZIGET ÁLLAMAI.

A) A görög királyság.

Történelmi áttekintés.

A pelasgok nyomdokaiba lépett régi hellének négy törzse képezi Görögországnak történelmi időben szerepelt legrégibb lakosságát. E lakosság bámulatos fejlődését még a roppant persa hatalom megtámadásai sem voltak képesek megakasztani s csak a külön törzsek versengése és felsőbbiségre való törekvése nyújt az éjszaki hódító szomszédnak alkalmat e területet — nem annyira meghódítani, mint inkább lakóit érdekeinek zászlóvivőivé megnyerni. N. Sándor idejében Görögország a nagy persa-macedon birodalom tagja. E birodalom felbomlása után Görögország egyes területei, hol ideig-óráig tartó függetlenségre tesznek szert, hol Macedonia kiegészítő részei — mígnem Korinthusnak a rómaiak által történt lerombolása után (146. Kr. e.) Achája név alatt egész Görögország római provinciává lesz. A római birodalom lehető legnagyobb kiterjedését elérvén — szintén bomlásnak indult. 395-ben végleg két részre oszlik. Görögország a keleti részhez kerül s osztozik ennek viszontagságaiban, sülyedésében, romlásában. 1204-ben a negyedik kereszties had vitézei által elfoglaltatik s mint athenæi herczegség a nyugat-európai kalandorok hatalmába kerül. A rövid ideig tartó latin császárság elenyészte után egyes részeit a velenceiek foglalják el; a görög császárok által visszafoglalt nagyobb rész azonban később az Európában mind előbbre hatoló törökök hatalmába kerül, kik azután lassan a velenceiek által birt területeket is elfoglalják.

A görögök a török hatalom sülyedése óta, több ízben tettek kísérleteket a török járom lezárására s önállóságuk visszanyerésére, de minden eredmény nélkül mindaddig, mig a nyugat-európai hatalmak közvetítő szerepet nem vállaltak. Ezen közvetítés eredménye az

volt, hogy Görögország 1827-ben önálló ugyan, de a törököknek adózó s 1829-ben független államnak nyilvánított. 1831-ben vonult be az első görög király a nagyon is szűk határok köze szorított királyságba, melyben 1862-ig hasztalan igyekezett rendet és békét szerezni. 1862-ben a trónról lemondott. Az 1863-iki londoni szerződés értelmében újból kitágított királyság trónját akkor egy újonnan választott király foglalta el, kinek azóta — a nyugat európai hatalmak pártfogása alatt s a török birodalom bomladozó állapotát felhasználva — az államéletbe nem csak némi rendet hozni, de egyszersmind királysága határait folyton tágítani s annak jövőjét biztosabb alapokra fektetni sikerült. Az 1880-iki berlini konferencia határozatai értelmében s az ott megállapított határvonal szerint Görögország újból közel 2000 □ kmnyi területet s 400,000 lakost volt nyerendő s bár az azóta Görög- és Törökország között létrejött egyezség alapján kisebb is a vér nélkül szerzett terület, mint eredetileg meg volt határozva, még is még mindig elég tekintélyes, a mennyiben majdnem egész Thessáliát, még pedig annak sík és legtermékenyebb részeit foglalja magában.

Földjének természeti jellemzése. — Ipar. — Kereskedés.

Görögország a Balkáni félsziget déli részét foglalja el s természeti alkotása szerint természetes négy részre osztható fel: a Lepantói öböl által egymástól elválasztott két szárazföldi részre s a szárazföldet kelet és nyugatról környező szigetekre.

Határai keleten és nyugaton az Aegai- és Joni tengerek, éjszkon a török császárság.

Földje tulnyomólag hegyes. Hegységei a Pindusától keletre és délre ágazó közeprendű hegyek. A korinthusi szoros által azokkal összeköttetésben állók a Peloponnesus emelkedései; ugy szinte a görög szigetek hegyei is a szárazföldi emelkedések tenger által megszakított folytatásainak tekinthetők. Síkterületet csak Thessália déli része képez, mely a legújabb időben Görögország birtokába került.

Szigetei között legnagyobb Negroponte (Euboea); hozzá csatlakoznak éjszak felé az Éjszaki Sporádok, délkelet felé a Kykladok. Görögország nyugati partvidékén fekszenek a Joni szigetek; közöttük nagyobbak: Korfu, Paxo, Leukadia, Thiaki, Kephalonía és Zante.

Nevezetesebb fokai a Matapan, Malia, Sunium, Aktium fokok s a Negroponte szigetnek éjszaki csucsát képező Artemisium.

A királyság vizei között első helyen említendő az azt keletről és nyugatról környező Aegai és Joni tengerek — amaz a Voloi, Zitumi, Aeginai, Naupliai — ez az Artai s a szárazba mélyen nyuló Lepantói öblökkel. Déli részén a Maratonisi és Koroni öblök nyulnak mélyebben a szárazba. Tengerparti fejlődése ezeknél fogva igen kedvezőnek mondható; kikötőkben nem szenved hiányt.

Szárazföldi vizei jelentéktelenek; nagyobb tavai nincsenek; mocsaras területek a régi Bœotia és Thessalia területein fordulnak

elő; csatornái még csak tervben levők (korinthusi); hajózható folyója nincs. Folyói között legnagyobb az Aspropotamos.

Éghajlata enyhe s a mezei iparnak felette kedvező.

A királyság területi kiterjedése 64,688 □ km. Területének 53 % termőföld; 47 % terméketlen.

A termő föld következő művelési ágakra van osztva:

Szántóföld	--- --	16.6	‰
Kert	--- --	0.5	»
Szólló	--- --	2.1	«
Rét-legelő	--- --	18.8	«
Erdő	--- --	15.0	«
Termő föld	--- --	53.0	‰
Terméketlen	--- --	47.0	‰

Ezen terület termékei felette sokfélék. Legfontosabb a gabna-neműek termesztése. Ezekből (Thessália elnyerése óta) az átlagos évi termés 5¹/₂ mill. métermázsára tehető, a mi nem csak hogy Görögország belsükségeit meg felel, hanem állandó kivitelre is képesíti. Kiviteli czikkei még azonkívül: olaj, selyem gyapju, bor és mazsola-szólló. Különösen az utóbbi kettő fontos Görögország kiviteli kereskedésében. Fában azonban bevitelre van utasítva.

A rét és legelő-kezelés kezdetleges. E művelési ág nagy kiterjedésénél fogva mindazonáltal oly alap, mely az állattenyésztést a belsükségletnek megfelelő fokon tartja.

Görögország állatállománya az utolsó felvétel szerint: 100,000 ló, 144,000 szamar és öszvér, 279,445 szarvasmarha, 2¹/₄ mill. juh, 200,000 sertés, 2¹/₂ mill. kecske.

A bányászat Görögországban jelentéktelen. A bányászat tárgyai: ezüstöt tartalmazó ólomércz, kevés vas és szén; azbeszt, kréta és márvány kiviteli cikket képez.

A müipar még kezdetleges; némi haladást jelezhetni a bőrgyártás, selyemipar és szeszes italok készítése terén.

Pénzegység a drachme à 100 lepta = 40 kr. Sulymérték a kantar à 44 oka = 48 kilo. Hoszmérték a pik à 10 palm = 1 méter. Ürmérték a királyi kilo = 100 liter.

A kereskedelem leginkább tengeri kereskedelem; innen van, hogy 12 $\frac{7}{100}$ hosszúságu vasuthálózat mellett Görögország 5437 kereskedelmi hajó (köztök 27 gőzös) felett rendelkezik — 250,000 tonna tartalommal. A táviró hossza 4667 $\frac{7}{100}$ m; évenként átlag 4 lakosra jut egy távirat. A postaállomások száma 188; a forgalom csekély, a mennyiben egy lakosra évenként átlag csak 2 postai küldemény esik. A kereskedelem céljainak szolgál továbbá még 4 bank — 12¹/₂ mill. frt tőkével. Ezek között kettő gyakorolja a papirpénz kibocsátás jogát.

Az évi bevétel átlagos értéke 44 mill. forint; a kivitel 35 mill. forint.

Görögország lakosai.

Görögország lakosai — számszerint 2 mill. lélek — részint görögök, a régi hellének elkorcsosodott utódai, részint elgörögösített

albánok és szlávok. A görög népet gyors felfogás, a szép iránti fogékonyság, nemzeti büszkeség és a szabadság szeretete jellemzi; árnyoldalait képezi az ármányosság, a viszálykodás és pártoskodás, mely az ország felvirágzását nagyban hátráltatja.

Vallásra nézve a lakosság túlnyomó része görög keleti vallású.

A görög-keleti egyház élén áll a sz. synodus; az egyház kormányzását 19 metropolita és 16 püspök gyakorolja; a világi papok száma 4661; 1830 szerzetes és 150 apácza.

Más hitvallásuk kevesen vannak.

A közoktatásügyre az új királyság nagy gondot fordít s e téren évről-évre nagyobb mérvű haladás tapasztalható; a nép nagy része mindazonáltal még mindig a műveltség meglehetősen alacsony fokán áll.

A görög királyság területén van 1605 népiskola, 89,573 tanulóval; 38 középiskola, 226 tanárral és 4196 tanulóval; 117 polgári iskola; egy-egy egyetem és műegyetem, amaz 90 tanárral s 3000 tanulóval, ez 23 tanár és 560 tanulóval, Szakiskolái között említhető 3 pap- s egy tanítóképződe, 5 tengerészeti iskola s egy katonai intézet.

Állami szervezet.

A görög királyság alkotmányos monarchia. Az állam élén áll az egyenes örökösödés szerint trónra lépő király. Címe: a hellének királya. (I. György).

Az ország czimere; kék paizs, ezüst kereszttel, a paizs felett királyi korona. A nemzeti lobogó 5 kék és 4 ezüst, egymással váltakozó vízszintes részre van osztva — felső részén a királyság czimerével; a kereskedelmi lobogó ugyan az — de czimer nélkül. A király által adományozható lovagrend: a sz. megváltó-rend — 6 rangfokozattal.

A törvényhozás tiszte a királyt s a közvetlenül 4 évre választott törvényhozó testületet (egy kamara) illeti.

A törvényhozó testület 245 tagból áll. Választó minden 21 éves, önálló s adót fizető honpolgár. Választható minden 30 éves, ingatlan vagyonnal bíró választó. A rendes hadsereg tisztjei s állami tisztviselők (az alkotmányban névleg megnevezett kivételekkel) nem választhatók. A papok sem aktív, sem passzív választási jogot nem gyakorolhatnak.

A kormányzást 7, a királynak és törvényhozó testületnek egyaránt felelős miniszter viszi. Legfelsőbb törvényszék az areopag.

Az ország 15 nomarchiára van felosztva. A nomarchia közigazgatásának élén áll a nomarchos.

Az államháztartásban a bevételek és kiadások közti egyensúlyt csak kivételesen tartják még.

A kiadás: 28.828,803 frt; az államadósság; 176 $\frac{1}{2}$ millió forint.

E jelenségben nagy része van azon erőmegfeszítésnek, melyet az új királyság szárazföldi és tengeri hadseregének szaporítására s újjászervezésére fordít. A szárazföldi hadsereg hadi létszáma 100,000

emberben (a lakosság 5·05 százaléka) van megállapítva. A hadi tenzerészet áll 60 hadi hajóból 93 ágyuval s 18 mitrailleuse-zel.

A hadi kötelezettség terjed a betöltött 20-diktól a 40-kig, illetőleg a nemzetőrségnél a 18-tól az 56-ik életévig. Helyettesítésnek és kiváltásnak van helye.

A királyság fő és székvárosa: *Athene*, a király s főbb kormányközégek lakó- s a törvényhozó-testület tanácskozási helye. Athenét számos szép műemlék teszi nevezetessé. Lakosainak száma: 66,000 lélek.

A királyság egyéb nagyobb városai (a csillaggal jelzetek tengeri kikötők): Patras* 34,000, Korfu* 24,000, Piræus* 21,000, Hermopolis* 21,000, Syra* 21,000, Zante* 20,000, Sparta 12,000, Nauplia* 6000 stb.

Európán kívül fekvő területek, melyekre Görögország befolyást gyakorolt.

A mai görög királyság sokkal újabb eredetű, semhogy keletkezése óta — különben is belső állapotainak rendezésével lévén elfoglalva — Európán kívül fekvő területekre is lényeges befolyást gyakorolhatott volna. Nagyobb volt e terület s lakosainak befolyása az ó-korban. Akkor a görögök gyarmataikkal behintették az egész Földközi tenger partvidékeit. Mint hódítók sohasem léptek fel s külháborukat csak az állapított gyarmatok biztonsága, vagy fenyegetett kereskedelmi összeköttetések miatt folytattak. Legtartósabb volt azon befolyás, melyet Elő-Ázsiára s Afrika éjszak-keleti partmellékeire gyakoroltak. Mint a persa-macedon birodalom tagjai — nagyobb műveltségöknél fogva — nyelvök uralkodóvá lett egész Elő-Ázsiában s Egyiptomban, az ottani nagyobb városok pedig a görög műveltségnek mindmennyi gyúpontjai. A kereszténység a későbbi római birodalom ezen részeiben, különösen a görög nyelv általános elterjedése folytán tehetett oly nagy hódítást, hogy rövid idő alatt, a kelet-római (görögnek nevezett) császárság államvallásává emelkedtetett.

B) A török császárság.

Történelmi áttekintés.

A mai Törökország területét a történelmi időszak kezdetén illyrek, thrakok, macedonok és görög gyarmatosok lakták. A görögök kereskedelmi befolyását felváltotta a macedon uralom. A persa-macedon birodalom feloszlása után, Macedonia külön állammá alakult, hol kisebb, hol szélesebb kiterjedéssel, örökös viszályban a macedon fenhatóságot elismerni nem akaró görögökkel. E viszályokat hasznára fordítja a folyton terjeszkedő római birodalom s több ízben ismételt véres háborúk után Macedonia is annak tagjává lesz. A római birodalomnak két részre való osztása után, a mai Törökország a keleti birodalom alapterülete — Byzantium, a magát kelet-

rómainak nevező, de tényleg görög császárság fővárosa. A görög birodalom hosszú haldoklása alatt, egyes kiváló görög császárok éjszak s éjszaknyugat felé még hódításokat is tesznek ugyan, de keleten a folyton terjeszkedő izlam előtt hátrálniuk kell. A kereszties hadak sem válnak üdvére. 1204-ben a belső viszályok kiegyenlítésére hívott keresztiesek a fővárossal együtt az egész roskadozó birodalmat (Európában) hatalmukba kerítik. Az ily módon keletkezett latin császárság rövid ideig tudta magát fentartani. Genua, Velence s a törökök kapják el legszebb részeit, maga az ujonnan örökébe került görög császárság csak traditióit nyeri régi hatalmának, de nem elég erőt arra, hogy a mindinkább elbizakodott törököt határaitól távol tarthassa.

1358-ban legelőször jelentkeznek Ázsia harczias fiai Európa területén, 1361 óta fejedelmeik már Drinápolyban laknak, 1453-ban Konstantinápoly is hatalmukba kerül; XI. Konstantin utolsó görög császár a város védelmében lel hősi halált.

Innentől kezdve a törökök hatalma folyton növekszik; kiterjeszkedik az az egész Balkáni félszigetre, az al-dunai tartományokra, sőt Magyarország egy része felett is közel 200 évig tartó befolyást gyakorol.

De a XVII. század kezdetétől a törökök hatalma hanyatlani kezd. A szomszéd hatalmakkal folytatott háborúk, nemkülönben a balkáni népek felébresztett nemzetiiségi érzülete, a török hatalmat mind szűkebb határok közé szorítja, míg az utolsó — Oroszországgal folytatott s a törökökre szerencsétlen kimenetelű — háboru után, csak azon területek feletti tényleges uralom hagyatott meg a töröknek, hol a Mohamed hitét valló lakosság túlsúlyban van. Törökország többi európai birtokai vagy független államok lettek, vagy a szomszéd hatalmaktól jutottak függésbe, vagy a törökök névleges fenhatósága alatt az önkormányzás tágabb vagy szűkebb körével ruháztattak fel. A török császárságnak ezen sajátóságosan fejlődött politikai viszonyai alapján s ez ország bomlási processusa értesmében szükséges — a szokott rendtől eltérve — itt először ez országot közvetlenül képező területekről szólanunk s csak azután azokról, melyek Törökországtól kisebb-nagyobb, tényleges vagy névleges függésben állanak.

1. Közvetlen birtokok.

A terület természeti jellemzése. — Ipar. — Kereskedelem.

Törökország közvetlen birtokai a Fekete-, Marmara- és Aegæi-tenger mellékei s az Adriai és Jóni tengerre néző (Albánia) szakadozott hegyvidék. Az ország politikai határait tehát éjszak felé Kelet-Rumélia, Bolgárország, Szerbia, Novi-Bazar és Montenegro, délfelé pedig a mindinkább terjeszkedő görög királyság képezi. Nyugaton az Adriai- és Jóni-, keleten a Fekete-, délen a Marmara- és Aegæi-tenger mossa.

Területének nagyobb része hegyvidék. Hegységei: a Pindus, Gromosz és Kambuni hegység, a Bora-, Zsár-, Kara-, Vitosz- és Des-

potá-dag. Síkságot csak kisebb tengerparti területek s a folyóknak helyenkint kiszélesedő völgyei képeznek. Legnagyobb kiterjedésű azon síkság, melynek közepét Drinápoly foglalja el. Az európai Törökországhoz tartozó szigetek közül mint nagyobbak említendők: Lemnos és Thassos, az Aegæi-tenger éjszaki részén.

Az Adriai-, Aegæi-, Marmara- és Fekete-tengerek számos a szárazba nyuló öblökkel s néhány jeles kikötővel az ország kereskedelmének nagy előnyére válnak. Tavai közül nagyobbak az Ochrida és Presba tavak, — Mocsaras területek a nyugati hegyvidéken s a szabályozatlan folyók mentében találhatók; csatornái nincsenek, Folyóvizei: Drin, Devol, Vojucza, Szalumbria, Vysztricza, Vardar, Sztruma, Meszta és Maricza (Arda, Tundsa, Ergene); az utolsó helyen említett szállításra is használható.

Éghajlata délkeleten enyhe és kedvező; a magas hegyek között zordonabb.

A török császárság közvetlen területének nagysága: 165,203 $\square$ $\mathcal{K}/_m$. Az őstermelés, ipar és kereskedelemre vonatkozó statisztikai adatok a török birodalom területéről nagyon ingadozók s egyáltalán meg nem bízhatók. A földművelés kiváló termékei; buza, köles, kukorica és rizs. Az átlagos évi termés a belszükségletnek megfelelő; egyes területek feleslege más — kevésbé termékeny — területek hiányát pótolja. Dohány, deli gyümölcs és gyapot kiviteli cikket képez; egyes területeken a máktermesztés és rózsakertészet virágzó. A fa is kiviteli cikket képez. A rétek és legelők elegendők a belszükségletnek megfelelő állatállomány fentartására.

A bányászat tárgyai: kevés arany, ezüst, vas, réz, ólom és szén mellett, az újabb időben különösen tajtkő és márvány is. — Tengeri só a belszükségletnek megfelelő mennyiségben termeltetik.

A műipar Törökország területén még kezdetleges; a kereskedelem többnyire az idegenek kezében van.

Pénzegység a piaszter à 40 para = 9 kr.

Súlymérték a kantar à 100 vekiey à 1000 dirhem = 50 $\frac{1}{2}$.

Hosszmérték a zirai à 10 euchry = 1 $\mathcal{M}$.

Ürmérték a kilei à 100 eultchek = 100 $\mathcal{Y}$.

A beviteli kereskedelem 133 mill., a kiviteli 240 mill. forintra rug. Az ipart és kereskedelmet előmozdító eszközökben van Törökországban 1140 $\mathcal{K}/_m$ -nyi vasut (Bolgárországban azonfelül 224 $\mathcal{K}/_m$, Bosznia-Hercegovinában pedig 370 $\mathcal{K}/_m$); a kereskedelmi hajók száma 384—67,000 tonna tartalommal. 554 posta állomás s 25.500 $\mathcal{K}/_m$ hosszú táviró. A török birodalom területén egy lakosra 0.2 levél s 0.1 újság, 9 lakosra egy távirat jut évenkénti átlaggal. A török bir. területén a papírpénz-kibocsátási jogot az ottomán bank (befizetett tőke 50 mill. frt.) gyakorolja.

Törökország lakosai.

Törökország közvetlen birtokainak lakosai — számszerint 4.400,000 lélek — ozmánok (törökök), görögök, bolgárok, arnauták (albánok), és örmények; ezekhez csatlakoznak kisebb számmal rumánok, tatárok, cserkeszek és zsidók. Az itt tartózkodó vagy letelepedett

nyugat-európaiakat közönségesen frankoknak nevezik. Az uralkodó törzset az ozmánok képezik; velök szemben a többiek raja-nak (csorda), ujabban tebah-nak (alattvaló) neveztetnek. Legujabban a lakosok jogegyenlősége lett ugyan kimondva, de még csak kis részben ténylegesen foganatosítva is.

A török fatalista; alapjában komoly s még tréfára is csak ritka kivételes esetben hajlandó; a szegények és elhagyottak iránt jószívű, jószívüségéből még a rabszolgák és állatok sincsenek kizárva. A háboruban vitéz, bátor és kitartó s a lehető legkevesebb szükséglettel beérő.

Vallásra nézve az uralkodó törzs és az albánok mohamedánusok. Az általuk egyedül igaz és üdvözítő hit tanait a Korán tartalmazza. A Korán magyarázóit az Ulemák, azaz írástudók, kik nem mindig papok is egyszersmind.

Az Ulemák elseje a Seik-ül-izlam, kinek fetváit nagy jelentőségűek, még az államéletben is. Muftinak neveztetik az egyes főkormányközegek mellett működő írástudó. Seik, Katib és Imam az isteni tiszteletet s nyilvános imákat végzőknek a neve. A Muezzim a karcsu minarettokról az igazhívőket a naponkénti ötszörös imára hívja fel. Dervisek végtére a mohamedánus szerzetesek. A mohamedánusok heti pihenő napja a péntek; legnagyobb ünnepök a Bairam, mely a Ramazan böjtöt berekeszti.

A keresztény lakosság nagyobb része görög-keleti vallású. Egyházfejük a konstantinápolyi patriarcha, ki a sz. synodus elnöke. Katholikusok, protestánsok, keleti és nyugati örmények, továbbá zsidók is — mindmegannyi elismert vallásfelekezetek — a lakosság-nak csak kis töredékét képezik.

A közoktatásügy nagyon elhanyagolt, bár 1869 óta e téren is némi mozgalom jelezhető.

Ez idő óta elkezdkezett Konstantinápolyban egy a nyugati államok egyetemének mintájára berendezett főiskola s egy műegyetem- híd- és útépítészakkokkal s a műszaki- és tűzértisztek kiképzésére.

Állami szervezet.

Törökország a legújabb időkig abszolút hatalom volt; legujabban az absolutismus éle némileg az által tompult, hogy a szultán (Abdul-Hamid) időről-időre az egyes tartományokból egybehívott bizalmi férfiak nézeteit meghallgatni s azok tanácsa szerint eljárni ígérkezett, A szultán tehát tényleg még ez idő szerint is egyedüli törvényhozó és végrehajtó. Az általa kiadott törvények neve Hatti-Serif (Hat). A kormányzás egyes ágaira vonatkozó rendeleteinek a neve Ferman. A szultán az ő hatalmát a nagyvezir és seik-ül-izlam által gyakorolja; az első az összes kormányzási közegek feje s a 9 tagból álló miniszterium elnöke, az utóbbi legelső törvényt magyarázó. A miniszterek neve: musir és vezir. — A legfelsőbb — 5 rangfokozatra osztott — hivatalnokok képezik a divánt. A diván mellett működik 1868 óta az 5 osztályra osztott s ötven — részint mohamedánus, részint keresztény — tagból álló államtanács.

A magas állambivatalnokok és tábornokok neve pasa, a hatósági maga-

sabb hivatalnokoké efendi, magasabb tisztéké bey s minden egyéb alsóbb tiszték és hivatalnokoké aga.

A törög szultánság czimere: zöld paizs a félhorddal, felette egy kócsagtollas turbán, melynek háta mögött két lófark és lándzsa látható; a turbán balján arany csillag, jobbján a nagyobbodó hold. A lobogó színei: vörös, fehér a félhorddal. — A birodalom rendjelei: Nisani iftichar (a dicsőség rendjele), azután a Medsidje-rend (5 oszt.); az 1862-ben alapított Ozmanie-rend (4 oszt.); s a nisani imliaz.

Törökország pénzügye nagyon zilált állapotban van. (1881-ben a bevétel 145¹/₂ mill. frtot, a kiadás 172¹/₂ mill. frtot tett.) A bevételek nem fedezik a kiadásokat, a drága kölcsönök pedig óriási mérvben növelik az ugy is már tekintélyes államadósságot. 1881-ben az államadósság 1400 mill. frtot tett. Az államadósság nagyságában nagy része van az uralkodók fényezésének s a főbb és alsóbbrendű hivatalnokok lelkiismeretlensége mellett azon körülménynek, hogy Törökország az utolsó évtizedek alatt, részint belső mozgalmak lecsillapítására, részint a külföldi beavatkozás viszketegének ellensúlyozására, roppant költségeket volt kénytelen ugy szárazföldi, mint tengeri haderejének szervezésére és nagyobbítására fordítani. A szárazföldi hadsereg hadi létszáma 758,000 ember (3·45⁰/₁₀₀); hadi tengerészete 130 hajóból áll, 739 ágyúval s 8 mitrailleuse-zel.

Minden törökországi mohamedánus 20-dik évétől a 40-ikig hadköteles; a többi felekezetek hadköteles tagjai hadi adót fizetnek; a nemzetőrséghez minden törökországi lakos a betöltött 18-dik és bevégzett 60-ik életév közti időtartamra tartozik.

Az ország 6 vilayetre van felosztva s ezek ismét szandsak (tartomány) és kazasz-okra (kerület). A vilayet első hivatalnoka a vali, az utóbbiak élén álló hivatalnokok neve: muteszarif és kaimakam.

A birodalom fő- és székvárosa: *Konstantinápoly*, 600,000 lakossal. Fekszik az Aranyzarv nevű öböl mellett, nagyszerű kikötővel. A belső város szűk és piszkos utczái, ablaktalan faházai, éles ellentétben állanak a császári palotával (szerail), a Zsófia-templommal s a bazár fényes és mesés értéket képviselő árucarnokaival. Szébbek és rendezettebbek a kivált keresztények által lakott Pera és Galata elővárosok s a Boszporus mentén épült palotasorok és nyári lakok. A város kereskedelme igen jelentékeny, ipara kisebb jelentőségű.

Drinápoly 70,000, Szaloniki* 60,000, Gallipoli* 50,000, stb.

2. Törökország közvetett birtokai.

a) *Kréta sziget.* (8618 □¹/₁₀₀m.)

Kréta szigetének 279,191 főből álló lakossága önálló belkormányzattal bír s a török szultán által kinevezett kormányzó által kormányoztatik. A sziget közigazgatási tekintetben 5 szandszak s 20 kazaszra van felosztva; anyagi jólétének fejlődését gyakori földrendések akadályozzák.

b) Kelet-Rumélia. (35,901 □ $\frac{7}{m}$.)

Törökországnak azon része, melyet a Balkán déli lejtői alatt a Tundsza, Maricza és Arda felső völgyei szelnek, a legújabb időben egy önálló belkormányzattal felruházott oly terület lett, mely a török szultán által kinevezett, keresztény vallású kormányzó alatt áll.

A mintegy 800,000 főre menő lakosság bolgár, ozmán, görög és örmény; foglalkozásra nézve földművelő és pásztor nép.

A bevétel 5 $\frac{1}{2}$, a kiadás 6 $\frac{1}{2}$ mill. frt.

Kelet-Rumélia önálló nemzetörségében a hadiszolgálat a betöltött 20. életévtől 12 évi időtartamra terjed, ebből tényleges szolgálát 4 év. — 27,000 ember.

Közigazgatási tekintetben a tartomány 6 departement s 28 kantonra van felosztva. Minden departement élén áll a praefect.

A tartomány fővárosa: *Filibe*, termékeny síkságon, a kormányzó lakhelye. Kereskedése selyem, posztó és bőrneműekben; ugyszinte dohánynyal és gyapottal meglehetősen kiterjedt.

c) Bolgárország. (63,972 □ $\frac{7}{m}$.)

Bolgárország az utolsó török-orosz háború után fejedelemség lett, melynek Törökországtól való függése meghatározott évi adó-fizetésen felül abban nyilvánul, hogy a megválasztott fejedelem, (ez időszertint I. Sándor), a török szultán megerősítését kikérni s magát Konstantinápolyban a szultánnal bemutatni kénytelen.

Az ország a Duna medré s a Balkán hegység főgerince között fekvő területből s az Iszker felső völgyéből áll, tehát délről éjszak felé aláereszkedő felföldet képez.

A 2 milliót megközelítő lakosság bolgárokból s ozmánokból áll. A népség a műveltség igen alacsony fokán áll; műipar és kereskedelemről itt még alig lehet szó; a kevés szükségletet ismerő lakosság földjét műveli s kevés állatállományát őrzi. A terület igen termékeny; déli, a Balkánra támaszkodó, részeit rengeteg erdők borítják.

Hogy a nyert önállóság, mennyire válik majd az önkormányzashoz még nem szokott lakosság előnyére, azt csak a jövő fogja megmutatni. A fejedelemség 14 kerületre van felosztva.

Bevétel 13 $\frac{1}{2}$, kiadás 12 $\frac{1}{2}$ mill. frt.

A hadsereg hadi létszáma 53,000 ember. Dunai hadi hajó van 11, 10 ágyúval.

A védkötelezettség a 20—40 év közti időre terjed s általános; csak a mohamedánusok részére van kiváltásnak is helye.

A fejedelemség fővárosa: *Zsófia*, (20,000 lakossal), a fejedelem állandó lakhelye, fekvésénél fogva igen fontos község s a Balkáni felszíget főbb utvonalainak csomópontja.

Rustsuk 23,000, Viddin 19,000, Várna* 16,000, Tirnova 13,000.

d) *Novi-Bazar, Hercegovina, Bosznia.* (63,236 $\square$ $\%_m$.)

A Balkáni félsziget legújabb politikai átalakulása idején, ezen terület az osztrák-magyar monarchia hadserege által elfoglaltatott s azóta tényleg az osztrák-magyar monarchia kormányzása alatt áll — Novi-Bazar nagyobb részének kivételével, melynek esetleges megszállhatási joga azonban a nevezett monarchia részére szinte biztosítva lett. Novi-Bazar még meg nem szállott s így tényleg még Törökországhoz tartozó részének főhelye *Novi-Bazar*, az Ibar felső völgyében, ezen — albánoktól s délszlávoktól lakott — terület legnagyobb községe.

Hercegovina és Bosznia, ugymint a Balkán félszigetnek éjszaknyugati részét elfoglaló Dalmátországról bővebben az osztrák-magyar monarchia tárgyalásánál lesz szó.

A legújabb időben teljes függetlenséget nyert Rumánia és Szerbia királyságról — mint al-dunai tartományokról — szinte más helyen lesz alkalmunk bővebben értekezni.

Európán kívüli területek, melyekre Törökország befolyást gyakorolt s jelenlegi Európán kívül fekvő birtokainak rövid ismertetése.

A török hatalomnak bölcsője Ázsia, főtámasza a mohamedanizmus. Innen van, hogy Törökországnál a tétel tulajdonképen meg van fordítva. Itt ugyanis nem annyira az a kérdés, hogy az európai török császárság mily Európán kívüli területekre gyakorol befolyást, hanem ellenkezőleg az európai terület az, mely az ázsiai török birtokok mintegy folytatását képezi s ázsiai szokások és intézmények uralma alatt áll. Mivel azonban a török uralkodó Európa területén lakik, megtarthatjuk itt is a szokott rendet s beszélhetünk Európán kívül fekvő területekről, melyekre az európai török birodalom befolyást gyakorol.

A török szultán egyszersmind a mohamedánusok egyházi feje lévén (kalifa), némi befolyást gyakorolhat mindazokra, kik Mohamed vallását követik, s ezeknek száma tekintélyes. A mohamedanizmus egész Éjszak-Afrikát és Elő-Ázsiát hódította meg magának, sőt Közép- és Déli-Ázsiába is hatolt Indiáig s ezen tul az Indiai- és Csendes-Oceán közé ékelt szigetvilágig. Addig terjed a török szultán — mint kalifa — közvetett befolyása. De ezen egyházi befolyás is — világi hatalmának csökkenésével — szemlátomást fogy s tényleg csak azon területeken érvényesíthető, melyek még jelenleg is a török birodalom kiegészítő részeit képezik. Törökországnak Európán kívüli birtokai Ázsiában és Afrikában fekvők.

a) *Ázsiai birtokok.*

A török birodalom elő-ázsiai birtokainak összes megközelítő nagysága 1.900,000 $\square$ $\%_m$ — közel 16 millió lakossal. A lakosok — kik

kevés kivétellel mind mohamedánusok — földművelés- és állattenyésztéssel foglalkoznak. Műipar és kereskedelem csak a nagyobb városokban található. A legfontosabb kiviteli cikkek: selyem (250,000 $\frac{kg}{g}$), déli gyümölcs, dohány, fegyver sat.

Az elő-ázsiai török birtokok következő tartományokból állanak: *Kis-Ázsia, Arménia, Mezopotámia, Syria* s kis részben *Arabia*. Ide tartoznak továbbá a *Nagy Sporadok* névszerint Mytillini (Lesbos), Samo (Samos, önálló belkormányzattal bíró fejedelemség), Chio (Chios), Ko (Kos) és Rhodos. A különálló Cyprus utóbbi időben az angolok kezébe került, erről tehát más helyen leendő szó.

Az ázsiai török birtokok nagyobb városai következők: Aleppo 75,000, Damaszkusz 120,000, Beyrut* 90,000, Moszul 75,000, Bagdad 90,000, Basszora* 60,000, Brüssza 70,000, Trapezunt* 50,000, Jeruzsálem 25,000, Mekka 45,000, Rhodus 20,000 stb.

b) Afrikai birtokok.

A török birodalom afrikai birtokaihoz tartozik névlegesen *Egyiptom és melléktartományai* (3 millió $\square \frac{\%}{m}$). Névlegesen mondható ezen birtok azért, mivel tényleg egy napról-napra a nyugat-európai hatalmaktól mindinkább függésbe jutottalkirályság. (Mehemed Tevfik.) A szuezi csatorna megnyitása óta ezen terület birtoka fokozott jelentőségű a nyugat-európai tengeri hatalmakra, de kiváltképp Angliára, mely a csatornán át legközelebbi összeköttetésben áll indiai birtokai-
val. Máskülönb is e terület 16 $\frac{1}{2}$ millióra menő lakosságával s bő természeti képességével felébresztette az európai hatalmak birvágyát.

E terület mezei terményeinek átlagos évi kivitele ugyanis 22 mill. frt értéket képvisel, az alig $\frac{1}{2}$ millióra menő bevittel szemközt. Általában pedig bevétele 47 mill. forint, kivitele pedig 134 mill. forintra rög.

A szuezi csatorna, a Nilus hajózhatósága s 1946 $\frac{\%}{m}$ hosszú vasúthálózata a forgalom nagy előnyére válnak. Főváros: *Kahira* (350,000 lakossal).

Egyiptom többi népesebb városai: Alexandria* 212,000 (az angolok általi lebombáztatása előtt), Tanta 60,000, Szuez* 15,000, Damiette* 29,000, Rosette* 21,000, Sziut* 30,000, Chartum 50,000 stb.

A török szultán fenhatósága alatt álló fejedelemség továbbá Afrikában még *Tripolisz* is, több mint 1 millió $\square \frac{\%}{m}$ -nyi kiterjedéssel s 1 millió lakossal. A lakosság berberekből s beduinokból áll, amazok a tengerpart, ezek a sivatag oázisainak lakói. Főváros: *Tripolisz* (30,000 lakossal).

A török szultán fenhatósága alatt állott *Tunisz*, a legeslegújabb időben francia fenhatóság alá jutott.

c) Montenegro fejedelemség.

Történeti áttekintés.

A mai Montenegro területe az ó-korban Illyriához, a közép-korban Szerbiához tartozott. 1389 óta Szerbia mindinkább kitéve

lévén a török áramlatnak, a Fekete hegyek vidéke önálló terület lett. A török hatalomnak azonban szinte nem lett volna képes huzamosabb ideig ellentállni, ha az akkor hatalmas velencei köztársaság nem részesíti hathatós védelmében. A paszaroviczi béke alkalmával Velence lemond Montenegróról s azt a törököknek átadja, kik azután több ízben, új meg új kísérleteket tettek ezen, a természet által oly szerfelett védett terület elfoglalására. A terület értéke nem állván arányban azon áldozatokkal, melyekbe elfoglalása került volna — a törökök felhagytak a hosszan tartó háborúval. De midőn a siker által neki buzdult hegyi lakosok török területen üzött rabló-kalandjaikat mind szélesebb területekre kezdék kiterjeszteni, a törökök újból nagyobb sereget küldtek a fékezetlen nép megbüntetésére. Valahányszor azonban a törökök győzelmesen behatoltak a Fekete hegyek szűk völgyeibe, mindannyiszor közbevetették magokat a közvetítő hatalmak s megmentették a lakosságot a végveszélytől. Így történt 1853-ban, majd újból 1858-ban, míg nem az 1862-iki békeben a törökök e területről végleg lemondtak s annak függetlenségét elismerték. De csalódott a török, midőn magának ez oldalról — ha áldozat árán is — békét vélt szerezni. A rablókalandok és határvillongások meg nem szűntek. Montenegro mindig új követelésekkel lépett elő, valahányszor a török másfelé volt elfoglalva s így történt, hogy a fejedelemség — ha lassan is — de folyton gyarapodott. Legnagyobb területi gyarapodást azonban — az európai hatalmak kedvezései alapján — csak a legújabb időben nyert, midőn a berlini congressus a Balkáni félsziget politikai viszonyait rendezni a maga hatáskörébe tartozónak nyilvánkozta.

Földjének természeti jellemzése. — Ipar. — Kereskedés.

Montenegro egy Törökország, Dalmátország, Hercegovina és Novi-Bazar közé ékelt s kis részben az Ádriai tenger által határolt zord hegyvidék. A Dinara-hegység déli s a Zsárdag éjszaknyugati ágai találkoznak ugyanis e területen s képezik a Fekete-hegyek csoportját. A hegyek a fehér Drin, Lim és Tara felső völgyei által egymástól elválasztvák. Éjszokról déli irányban szeli az egész fejedelemséget a Morača, mely a Skutari tóba viszi vizét; ez az Ádriai tengerrel a Bojana által van összekötve.

Éghajlata a hegyeken zord, a mélyebben fekvő völgyekben s különösen a Skutari tó környékén valamivel enyhébb.

Nagysága: 9,400 □ $\mathcal{K}_m$.

Földművelés csak a völgyekben s kivált az újabb időben nyert termékenyebb területeken üzhető, a hegyek között a lakosság csak csekély állatállományát őrizi; sem a földművelés, sem az állattenyésztés nem felül meg a bélszükségletnek. A lakosság tehát állandó bevételre szorul. Ipar és kereskedés teljesen hiányoznak; a forgalomban levő pénz, mint szinte a divatozó mérték a szomszéd tartományokhoz alkalmazkodik. A legszükségesebb közlekedési eszközökön is csak

most kezdenek dolgozni, idegen pénzen, mely különösen Oroszországból bőven folyik a fejedelemségbe, állítólag kulturális czélok előmozdítására.

Montenegro lakosai.

A lakosok (250,000 lélek) délszlávok, kik magokat csernagorzoknak nevezik. Termetes, erős hegyi törzs az, de műveletlen és vad; nemcsak a harczban, de a harcz után is vérlázító kegyetlenséggel tölti boszuját a kezébe került élő és holt ellenségeken. A lakosság — kevés római katolikus és mohamedánus kivételével — görög-keleti vallású. Az egyház élén áll az orosz sz. synodustól kinevezett metropolita. A közoktatásügyre még csak most kezdenek némi figyelmet fordítani. 1881-ben nyílt meg az első reálgymnásium Cetinjében.

Állami szervezet.

Montenegro állami szervezete — a fejedelemség történeti fejlődése és természeti viszonyai alapján — sajtáságos patriarchális színezetű. Az állam élén áll a «fenségnek» czimezett fejedelem (I. Miklós), nem egyéb, mint Oroszországnak dúsan fizetett hivatalnok, ki az országocská ügyeit legjobb belátása szerint (6 miniszter) — a községek által választott bizalmi férfiak (szkucpesina) jóváhagyásával — elintézi.

Montenegro címere tojásdad alakú paizs; a paizs közepén az orosz koronázott sas, alatta lépdelő oroszlán, felette három vízszintes vonal. Az egészet egy hercegi korona tetézi. Rendjel: A függetlenség rendje 3 osztálylyal.

A fejedelemség haderejét az összes fegyverfogható lakosság (17—60 év) képezi a fejedelem személyes vezérlete alatt (34,000 emb.) Pénzügyei a lehető legrendezettebbek, mivel az évi hiányt Oroszország nagylelkűsége kipótolja. (Államadósság: 1 mill. frt.)

A fejedelemség 23 járásra van felosztva; minden járás élén áll a járási kapitány. Főváros: *Cetinje* (2000 l.), egy nehezen megközelíthető völgykatlanban. *Osztrog* klastrom a fejedelemség élelmi és hadi szereinek főraktára egy csak gyaloguton nehezen megközelíthető barlangban.

Európan kívüli területekre Montenegro ez idő ezerint még nem gyakorol befolyást.